

Nr 229.

*Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen angående
anslag till uppförande av ett hospital å biskopsbostället
Sundby nr 1; given Stockholms slott den 11 april 1913.*

Under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över civilärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå Riksdagen att för uppförande av en statens anstalt för sinnessjuka å biskopsbostället Sundby nr 1 om 2 mantal i Strängnäs socken och Åkers härad av Södermanlands län samt gäldande av de ersättningsbelopp, som i anledning av boställets avstående böra utgå till vederbörande rättsägare, bevilja ett belopp av 3,300,000 kronor samt därav på extra stat för år 1914 anslå 150,000 kronor.

De till ärendet hörande handlingar skola Riksdagens vederbörande utskott tillhandahållas; och Kungl. Maj:t förbliver Riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevägen.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Axel Schotte.

Utdrag av protokollet över civilärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 11 april 1913.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern STAAFF,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena greve EHRENSVÄRD,
Statsråden PETERSSON,
SCHOTTE,
BERG,
BERGSTRÖM,
friherre ADELWÄRD,
PETRÉN,
STENSTRÖM,
LARSSON,
SANDSTRÖM.

Chefen för civildepartementet, statsrådet Schotte anförde:

I en till 1911 års Riksdag avlåten proposition (nr 144) föreslog Kungl. Maj:t Riksdagen att för sin del besluta, att en statens anstalt för sinnessjuka och obildbara sinnesslöa skulle uppföras å biskopsbostället Sundby nr 1 om 2 mantal i Strängnäs socken och Åkers härad av Södermanlands län. Enligt den till grund för förslaget liggande planen skulle å anstalten beredas plats för sinnessjuka till ett antal av omkring 400 och för sinnesslöa till ett antal av 250.

I skrivelse den 27 maj 1911 (nr 190) anmälde Riksdagen, att Riksdagen icke kunnat bifalla Kungl. Maj:ts förslag, i vad det avsåge anordnande vid anstalten av platser för sinnesslöa, med vilket förslag hospitalet skulle komma att uppföras för allenast 400 platser för sinnessjuka.

Riksdagen ansåge, med hänsyn såväl till det synnerligen trängande behovet av ökad möjlighet till hospitalsvård för sådana sjuka som ock till den proportionsvis mindre kostnaden för uppförande av ett för större antal patienter avsett hospital, det kunna starkt ifrågasättas, om icke en betydlig utvidgning av byggnadsplanen borde vidtagas, och höll Riksdagen för sin del före, att det nya hospitalet icke borde beräknas för ett lägre patientantal än 800 samt att vid anstaltens planläggning särskild uppmärksamhet borde fästas vid behovet av utrymme för oroliga och eljest svårskötta patienter. I anslutning till vad sålunda anförts, beslöt Riksdagen för sin del, att en statens anstalt för sinnessjuka skulle uppföras å biskopsbostället Sundby.

Genom nådigt brev den 22 juni 1911 uppdrog därefter Kungl. Maj:t åt medicinalstyrelsen, att med biträde, där så erfordrades, av särskilda sakkunniga, dem styrelsen ägde tillkalla, uppgöra och till Kungl. Maj:t avgiva fullständigt, av ritningar och kostnadsberäkning åtföljt förslag till en å biskopsbostället Sundby förlagd vårdanstalt för sinnessjuka, avsedd för 800 patienter, och borde vid anstaltens planläggning särskild uppmärksamhet fästas vid behovet av utrymme för oroliga och eljest svårskötta patienter.

I anledning härav uppdrog styrelsen åt generaldirektören K. Linroth och t. f. medicinalrådet R. Stenbeck att jämte styrelsens arkitekt Ture Stenberg, överinspektören för sinnessjukvården i riket A. Petrén samt t. f. överläkaren vid Vänersborgs hospital och asyl E. Lauritzen uppgöra plan till ifrågavarande anstalt. Med skrivelse den 20 mars 1912 har medicinalstyrelsen överlämnat ett av de kommitterade uppgjort förslag till hospitalsanläggningen.

I sitt utlåtande anförde kommitterade, att förslaget, vad först beträffar anstaltens planläggning, avviker i icke oväsentlig mån från den byggnadsplan, som tillämpats i fråga om de senast uppförda, närmast jämförliga hospitalen i Säter och Västervik. Avvikelserna betingas huvudsakligen av det av Kungl. Maj:t och Riksdagen anvisade direktiv »att vid anstaltens planläggning särskild uppmärksamhet borde fästas vid behovet av utrymme för oroliga och eljest svårskötta patienter». Sålunda har vid platsfördelningen en stor förskjutning till förmån för avdelningarna för oroliga ägt rum. Vidare hava enkelrummen i antal ökats från 10 till omkring 14 procent av beläggningssiffran och mera övervägande förlagts till avdelningarna för oroliga. För de lugnare sjuka har man till stor del frångått anläggandet av mindre, huvudsakligen för »öppendörrvård» avsedda byggnader och i stället sammanfört patienterna

Medicinalstyrelsens kommitterades utlåtande den 19 mars 1912.

i större slutna paviljonger; endast en öppendörrvillan för vardera könet har bibehållits. Utrymmet för betjäning har, även med hänsyn till patientmaterialets art, ökat med omkring 25 platser. Av samma skäl har något större utrymme beräknats såväl för daglokaler som särskilt för bad- och snyggingsrum. Slutligen har man upptagit ett ökat antal reservplatser, nämligen 14 å vardera könssidan, förutom 4 platser i epidemiavdelning. Behovet av reservplatser gör sig nämligen starkt gällande å hospitalen och desto starkare ju mera svårskötta de sjuka äro; flyttningar av sjuka mellan olika avdelningar påkallas ofta flera gånger dagligen och ibland nattetid, och olägenheten av, att varje sådan flyttning i saknad av reservplatser nödvändigt drager en eller flera, ofta en hel serie andra eljest obehöfliga flyttningar med sig, är uppenbar. Även framhålles ändamålsenligheten av att vid särskilt trängande fall kunna mottaga övertalig patient.

De flesta av ovannämnda förändringar i planen medföra ökade kostnader.

Beträffande luftkub, lokalernas beskaffenhet och andra förhållanden med väsentlig inverkan på anläggningskostnaden hava samma principer följts som vid närmast föregående hospitalsanläggningar.

Som *byggnadsplats* hava delegerade funnit området närmast Mälaren vara att föredraga framför den i det inre av egendomen belägna stora trädlösa platån, vilken redan nu ligger under plogen och även för det blivande hospitalet bäst lämpar sig för jordbruksarbetet. Med läget intill sjön, med den utomordentligt vackra utsikten över staden, med de skogklädda höjderna som fond för flertalet av byggnaderna och med en av naturen färdigställd park av stora ekar och andra lummiga träd, har den valda platsen betydliga estetiska företräden. Vidare vinnes därvid en naturlig avgränsning mellan ett »sjukvårdsområde» och ett »ekonomi-område», och enär invid detta senare den lämpligaste platsen för lastbryggan är belägen, kommer transporten av massgoods, särskilt byggnadsmaterialier och framdeles stenkol, att ställa sig synnerligen bekväm och billig. Dessa fördelar hava syntts fullt uppväga den mindre kostnad för väganläggningar och möjligtvis grundarbeten, som valet av den inre platån skulle medfört.

Inom sjukvårdsområdet äro vardera könssidans byggnader grupperade tillsammans, men till följd av terrängens beskaffenhet på ett tämligen oregelbundet sätt, som emellertid minskar det vid stora anstalter annars så vanliga intrycket av stelhet och tvång.

Sjukpaviljongernas antal är å vardera könssidan sex, med en beläggning som framgår av följande tablå:

Paviljongernas beteckning.			Antal platser med övervakning (dygnet om eller endast nattetid).	Antal platser utan övervakning.	Summa platser.	Antal reservplatser.	Antal platser i gemensamma sovrums.	Antal platser i enkelrum.	Anmärkingar.
För lugna, huvudsakligen nyinsjuknade	Pav. I.	{män	23	22	45	2	44	3	
		{kv.	23	22	45	2	44	3	
För lugna, huvudsakl. kroniskt sjuka..	Pav. II.	{män	—	76	76	2	72	6	
		{kv.	—	88	88	2	84	6	
För halvoro- ligen huvudsakligen kroniskt sjuka..	Pav. III.	{män	37	55	92	2	86	8	
		{kv.	37	55	92	2	86	8	
För nyintagna	Pav. IV.	{män	75	—	75	3	68	10	
» nedkomna o. osnygga » tuberkulösa.....		{kv.	75	—	75	3	68	10	
För oroliga...	Pav. V.	{män	60	20 *	80	4	54	30	*) Santliga i enkelrum.
		{kv.	60	20 *	80	4	54	30	
Öppendörrav- delning.....	Pav. VI. / Kolonivilla.	{män	—	32	32	1	32	1	
		{kv.	—	20	20	1	20	1	
Epidemiavdelningen			—	—	—	4	3	1	Inrymd i Pav. II mans.
Summa			390	410	800	32	715	117	
			48,8 %	51,2 %			85,9 %	14,1 %	

I fråga om här upptagna platsantalet för övervakning framhålla kommitterade, att häri ingår även sovrumsplatser, som om dagen äro obelagda men så anordnade, att tillsyn av ständig nattvakt (nattövervakning) lämpligen kan äga rum.

I fråga om byggnadernas anordning meddela kommitterade följande:

Paviljong I innehåller å nedre botten tvänne stora vaksalar om tillsammans 21 sängar med två angränsande enkelrum, vidare dag- och matrum, gemensamma för paviljongens alla patienter, och ett enkelrum därintill, slutligen övriga annexlokaler samt ett undersöknings- och ett betjäningsrum. I övre våningen äro anordnade tre sovsalar med tillsammans 23 sängar, snyggingsrum, klosett och ett betjäningsrum. I

öfrigt är denna våning upptagen av 12 enmans-betjäningsrum, avsedda för nattvakter.

Paviljong II är jämväl uppförd i två våningar. I båda våningarna utgör en långslöpande bred korridor dagrum; på sidan om denna ligga sovrummen (om 12 sängar) till ett antal av 6 på manssidan och 7 på kvinnosidan. Vid tvärkorridorer äro 6 enkelrum förlagda. Av annexlokalerna äro här snyggings- och slaskrum särskilt rymligt tilltagna, enär badrum saknas (se nedan). Till avdelningen höra tvänne betjäningsrum. I ena ändan av bottenvåningen äro förlagda bostäder: å manssidan för uppsyningsmannen, å kvinnosidan för förestånderskorna. Slutligen är i byggnaden för män inrymd en helt isolerad liten epidemiavdelning om 4 platser med nödiga annexrum; denna är avsedd att upptaga det eller de första fallen av utbruten smittosam sjukdom, varigenom i många fall sjukdomens utbredning kan hindras.

Paviljong III är byggd efter i huvudsak samma plan som paviljong II, men har mindre sovrum (om 7 sängar) och i vardera våningen en liten avdelning, där övervakning lätt kan etableras, om så skulle erfordras.

Paviljongerna II och III äro förbundna medelst en *mittelbyggnad*, som i bottenvåningen rymmer för dessa paviljongers patienter avsedda matsalar samt ett centralbad och i övre våningen arbets-salar samt samlingsrum för betjäningen. Denna anordning medför den stora fördelen, att en stor mängd patienter komma till centralbadet utan att behöva gå utomhus och att mången opålitlig patient kan sysselsättas å arbets-sal, vilket svårligen kan ske där arbets-salen ligger avlägset, i särskild byggnad. Centralbadet är avsett jämväl för patienter från paviljong I och kolonivillan samt för betjäningen och dess familjer; att en dylik badavdelning finnes för vartdera könet, torde vara till väsentlig nytta och trevnad. I mittelbyggnadens vindsvåning ligger ett antal betjäningsrum.

Paviljong IV innehåller på nedre botten en avdelning om 34 platser för dels permanent dels nattlig övervakning av förslöade, kroppsligt nedkomna eller osnygga patienter, fördelade i 4 vaksalar med 4 enkelrum. I snyggingsrummet finnes här ett badkar, eukom avsett för rentvättning av osnygga sjuka. Vidare finnes gemensamt dag- och matrum, rymligt badrum, delvis avsett för långbad, samt annexlokaler och tvänne betjäningsrum.

Därjämte är hit förlagd en liten isoleringsavdelning för tuberkulösa om 10 platser, med egna annexlokaler och egen promenadgård med ligg-

veranda. I övre våningen finnas mottagningsrum med badrum för nyintagna, väntrum för anhöriga, undersökningsrum, vidare en övervakningsavdelning, lik bottenvåningens, avsedd för nyintagna och halv-oroliga, samt tre betjäningsrum.

Paviljong V har i bottenvåningens mitt en övervakningsavdelning på 4 vaksalar om 6 sängar, tvänne angränsande enkelrum, samt vid särskild korridor invid vaksal 6 enkelrum och ett rymligt rum för långbad. I närheten ligga vid en annan korridor, som utmynnar i den förra, ytterligare 5 enkelrum. Därjämte finnas i annan del av våningen 5 enkelrum avsedda endast som sovrum, vidare dag- och matrum, badrum för snyggingsbad, övliga annexlokaler i övrigt och tvänne betjäningsrum. I snyggingsrummet såväl här som en trappa upp finnes samma anordning med badkar för rentvättning av osnygga som i *Paviljong IV*.

Övre våningen rymmer liksom bottenvåningen 42 patienter. Dessa skulle icke vara sängliggande på dagen, varför rymliga dag- och matrum inrättats. Sovrummen bestå av fyra vaksalar om 8, 8, 7 och 7 sängar och 12 enkelrum. Badrum och övriga annexlokaler som vanligt. I denna våning finnas fyra betjäningsrum. I vindsvåningen betjäningsrum för 24 personer.

Kolonivillorna avvika föga från förut använda typer. Den för män ligger med anledning av patienternas blivande sysselsättande intill ladugården, den för kvinnor nära ekonomibygnaden.

Administrationshuset ligger fritt och dominerande vid infartsvägen.

Det innehåller å nedre botten läkarnas expeditioner, laboratorium, apotek, operationsrum, vidare rum för direktion, biblioteksrum, kontorslokaler, expeditionsrum för uppsyningsman och föreständerska samt portvakts- och telefonrum. I övre våningen finnes familjebostad för en biträdande läkare, bostäder för ytterligare tvänne läkare, för bokhållare, inspektör och predikant samt rum för städerskor.

Samlingsal för gudstjänst, föreläsningar m. m. har förlagts icke som i Säter och Västervik i en tillbyggnad till administrationshuset utan i en särskild byggnad. Dels har denna anordning stora estetiska och även praktiska företräden, dels förorsakar den ingen ökning i kostnaden, enär i denna byggnads, av terrängens beskaffenhet föranledda, källarvåning förlagts obduktionsrum och likbod, varför särskilt hus för dessa ändamål kunnat inbesparas. För patienternas sällskapliga sammankomster är ingen särskild lokal planerad utan har man tänkt sig, att de kunna äga rum i någon av de stora arbetssalarna och angränsande samlingsrum för betjäningen.

Ekonomibyggnaden (för kök och tvätt) är något rymligare än den i Säter och Västervik, vilket visat sig vara behöfligt och även torde vara ändamålsenligt för en eventuell framtida utvidgning. Vidare hava hit förlagts samtliga matsalar för funktionärer och betjäning, även sjukvårdsbetjäningen, som hittills på flertalet anstalter intagit sina måltider i patienternas matsalar eller diskköken. Denna förändring tillmötesgår ett av betjäningens ivrigast framhållna reformkrav.

Bageri, maskinhus, verkstadsbyggnad, vedskjul och kolgård torde icke tarva något särskilt omnämmande. För transporter från lastbrygga till kolgård, vedskjul, maskinhus och ekonomibyggnad går en rak jämnsluttande spårväg, avsedd för vagnarnas uppdragande medelst lina och elektrisk motor. Décauvillespår för mattransporten ingår även i kostnadsberäkningen.

Överläkarbostaden är av den på senare åren använda typen.

För *hospitalsläkaren* har liksom för *sysslomannen* föreslagits egen villa i stället för bostad i administrationshuset. Fördelarna härav för platsens innehavare äro så påtagliga och väsentliga, att de väl synas berättiga till den ökning i kostnad, som därav tilläventyrs uppstår. Det bör betänkas, att, med nuvarande stora anstalter och därav betingad inskränkning av antalet anstaltschefer i förhållande till antalet underordnade läkare, hospitalsläkartjänsten för mången kommer att bliva slutstationen på läkarbanan. Att förmånen av egen villa kommer honom till del synes då rimligt, och vid åtskilliga äldre anstalter hava sådana uppförts för hospitalsläkare.

För gift *sjukvårdsbetjäning* föreslås tre bostadshus om fyra familjer av gängse typ. Inackordering hos betjäning av patienter har man vid detta hospital frångått, enär fördelarna av detta system visat sig rätt tvivelaktiga, då erfarenheten visat, dels att betjäningen endast motvilligt mottager sådana inackorderingar, dels att denna vårdform är relativt dyrbar.

För *ekonomibetjäning* föreslås två hus av ny typ, vardera innehållande fyra familjebostäder och två ungarlarum.

Uppvärmningen av sjukpaviljongerna sker på samma sätt som tillämpas vid de nyss uppförda hospitalen i Säter och Västervik, d. v. s. medels pumpvarmvattensystem. I ångpannerummet förläggas 5 stycken ångpannor med en eldyta av cirka 90 kvadratmeter vardera; fyra av dessa pannor äro tillräckliga att producera all ånga, som vid största behov erfordras för maskindrift, värmeledning, matkokning och tvätt m. m. All avloppsånga från belysningsmaskin, pumpar m. m. tillgodogöres för uppvärmning av vatten till värmeledning

och till förbrukning. För åstadkommande av vattnets cirkulation i ledningarna användas två pumpar, en för elektrisk och en för ångdrift. Allt det för bad, tvätt, kök och dylikt erforderliga varma vatten uppvärms uti två i maskinrummet förlagda kopparcisterner medels ånga, varvid i första rummet aflopsånga från maskineriet tillgodogöres. De tre bostadshusen för läkare och syssloman uppvärmas medels egna varmvattensystem på vanligt sätt.

Elektrisk belysning införes i samtliga byggnader med drift från egen kraftstation. *Vatten* tages ur Mälaren, och intaget förlägges cirka 100 meter ut från land sydväst om platsen för den föreslagna bryggan, på sådan plats, att någon fara för förorening från stadens kloaker ej förefinnes. För reningen av den erforderliga vattenmängden beräknas 2 filter. Medels pumpverk föres vattnet till ett vattentorn, förlagt till en sådan höjd att tillräckligt tryck erhålles även för eldsläckning.

Avloppet ledes ut i Mälaren vid områdets sydöstra gräns, 500 meter nedanför vattenintaget. Vattenklosettsystem tillämpas i likhet med vad som äger rum vid Västerviks hospital.

Köks- och tvättavdelningar förses med nödiga apparater och hissar; kostnaden för dessa är upptagen till ett något högre belopp än vad som gällde för Sätters och Västerviks hospital, enär entreprenaden angående dessa hospitals förseende med sådana apparater visade, att det beräknade beloppet ej var tillräckligt.

Kostnaden för anläggningen i dess helhet belöper sig enligt av arkitekten Stenberg och konsulterande ingenjörer uppgjorda förslag till följande belopp:

I. Sjukhusbyggnader.

För män.

1	paviljong nr I för lugna, akuta fall	kronor	91,000: —
1	» » II—III för halvroliga	»	324,000: —
1	» » IV för osnygga	»	132,500: —
1	» » V » oroliga	»	220,000: —
1	» » VI (kolonibyggnad)...	»	53,300: —

För kvinnor.

1	paviljong nr I för lugna, akuta fall	kronor	91,000: —
1	» » II—III för halvroliga	»	313,000: —
1	» » IV för osnygga	»	132,500: —
1	» » V » oroliga	»	221,500: —

Transport kronor 1,578,800: —

	Transport kronor	1,578,800: —	
1 paviljong nr VI (kolonibyggnad)	»	41,800: —	
Sammanbindningsgångar för rörledningar	»	66,000: —	
Stängsel och planering för promenadgårdar, soltält m. m.	»	25,020: —	1,711,620: —

II. Förvaltningsbyggnader.

1 administrationsbyggnad	kronor	108,500: —	
1 samlingslokal	»	36,000: —	
1 ekonomihus	»	185,700: —	
1 ångpannehus	»	68,000: —	
1 bageribyggnad	»	35,500: —	
1 överläkarbostad	»	43,700: —	
2 hospitalsläkar- och sysslomansbostad	»	51,000: —	
3 boställshus för betjäning	»	63,000: —	
2 » » yttre betjäning	»	48,000: —	
4 uthusbyggnader för betjäning	»	4,000: —	
1 portvaksbyggnad	»	9,150: —	
1 verkstadsbyggnad	»	18,600: —	
1 kolgård och vedskjul	»	15,380: —	686,530: —

III. Ledningar för värme, belysning, vatten och avlopp jämte inredning.

Värmeledning enligt ingenjören H. Theorells förslag	kronor	230,000: —	
Elektrisk belysning enligt ingenjören Carl A. Rossanders förslag	»	140,000: —	
Vatten- och avloppsledningar enligt kaptenen Carl J. Insulanders förslag	»	285,000: —	
Köks- och tvättapparater	»	65,000: —	
Elektriska hissar enligt ingenjören Carl A. Rossanders förslag	»	12,000: —	
Väganläggning med spårvägar och båt-brygga enligt kaptenen Carl J. Insulanders förslag	»	40,000: —	772,000: —
			<hr/> Summa kronor 3,170,150: —

Den totala kostnaden utgör alltså 3,170,150 kronor. Denna summa fördelad på antalet sjukplatser utvisar, att varje plats betingar en summa å 3,963 kronor.

Motsvarande kostnad för plats för de nyligen i bruk tagna hospitalen i Säter och Västervik uppgick enligt de beräknade kostnaderna till 3,195, respektive 3,458 kronor. Kommitterade framhålla, att den ökade kostnaden för nu föreslagna hospital är till största delen beroende på den plan, som i enlighet med Kungl. Maj:ts och Riksdagens uttalade direktiv tillämpats vid förslagets utarbetande, nämligen att i främsta rummet borde beredas plats för oroliga och eljest svårskötta patienter. Av nedanstående tablå framgår, yttra kommitterade, att under det att *sjukhuspaviljongerna* vid Sätters och Västerviks hospital betinga en kostnad av 1,571, respektive 1,730 kronor för plats, motsvarande kostnad för Strängnäs hospital uppgår till 2,140 kronor. Kostnaden för *förvaltningsbyggnaderna*, på vilkas anordning det ändrade patientmaterialet är utan inverkan, är däremot för samtliga de tre hospitalen upptagen till föga växlande belopp; den är till och med något lägre för Strängnäs än för Västerviks hospital.

Jämförande tablå angående de beräknade kostnaderna för byggnadsarbetena vid Sätters, Västerviks och Strängnäs hospital.

	Sätters hospital (800 platser).		Västerviks hospital (800 platser).		Strängnäs hospital (800 platser).	
	Totalkostnad.	Kostnad per plats.	Totalkostnad.	Kostnad per plats.	Totalkostnad.	Kostnad per plats.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Sjukpaviljonger med sammanbindningsgångar o. soltält	1,256,850	1,571	1,384,160	1,730	1,711,620	2,140
Förvaltningsbyggnader ...	662,300	828	697,200	871	686,530	858
Summa	1,919,150	2,399	2,081,360	2,601	2,398,150	2,998

Det torde böra anmärkas, att i denna tablå kostnaden för ledningar, inredning o. s. v. ej medtagits.

Kommitterade anföra vidare, att den förändrade planen likaledes inverkar på kostnaderna för anstaltens utrustning med ledningar för

värme, vatten, avlopp och dylikt och åberopa ett av ingenjören Theorell gjort uttalande, att värmebehovet är större vid den nu föreslagna anstalten än vid Västerviks hospital, beroende på att enkelrummens antal är större och att mera utrymme tages i anspråk för betjänings- och snyggingsrum med mera. Detsamma gäller kostnaderna för vatten- och avloppsledningar; ett större antal för långbad av oroliga och snyggning av osnygga patienter avsedda rum med ledningar för varmt och kallt vatten samt avlopp äro nämligen erforderliga.

Kommitterade anföra slutligen, att förutom den förändrade planen givetvis de under årens lopp stegrade arbets- och materialpriserna haft till följd, att de beräknade kostnaderna vid den nu föreslagna anstalten blivit högre än vid de för 6 å 7 år sedan uppgjorda förslagen till Västerviks och Sätters hospital; och åberopa i detta avseende en uppgift från kommerskollegii avdelning för arbetsstatistik.

Den beräknade kostnaden för det nu föreslagna hospitalet är, yttre kommitterade, för övrigt lägre än den för det senast beslutade hospitalet i Östersund, för vilket kostnaden per plats uppgick till 4,212 kronor och där sjukpaviljongerna betingade en kostnad å 2,357 kronor och förvaltningsbyggnaderna en kostnad å 891 kronor per plats.

Vid kommitterades utlåtande voro fogade däri åberopade förslag angående ledningar för värme, belysning, vatten och avlopp m. m.

Medicinal-
styrelsen.

Medicinalstyrelsen tillkännagav i sin förutnämnda skrivelse den 20 mars 1912, att styrelsen icke hade något att erinra mot kommitterades förslag och hemställde, att Kungl. Maj:t måtte föreslå Riksdagen besluta att, för anläggande av hospital i huvudsaklig överensstämmelse med de av arkitekten Stenberg uppgjorda ritningarna, bevilja erforderligt anslag i enlighet med de gjorda beräkningarna samt därav på extra stat för år 1913 anvisa 150,000 kronor.

Överinten-
dentsämbetet.

Överintendentensämbetet, vars yttrande över förslaget inhämtades, anförde i utlåtande den 2 april 1912, att de av arkitekten upprättade, med ritningar försedda kostnadsberäkningarna, allenast avsåge de olika byggnadernas uppförande och icke omkostnader vare sig för ledningar och apparater för värme, vatten, avlopp och elektrisk belysning m. m. eller för planterings- och inhägnadsarbeten eller väganläggningar och dylikt.

Då tiden icke medgivit en genomförd detaljgranskning hade ämbetet, för att utröna de förebragta beräkningarnas riktighet, låtit utföra

kubikmasseberäkningar på samtliga byggnader, varvid avskiljts, dels arkitekt- och kontrollantarvoden, dels ock oförutsedda utgifter, varigenom utrönt vad som beräknats för de egentliga byggnadsarbetena.

De à-pris per m³, som härvid erhållits, ansåg överintendentensämbetet i de flesta fall för låga såsom grund för anslags beviljande, en åsikt, vari ämbetet blivit ytterligare styrkt vid omprövning av beräkningarnas detaljpris, vilka ämbetet höll före i flera fall vara under gränsen för det möjliga trots byggnadsplatsens gynnsamma läge; sålunda påpekades, att grund- och källarmurar av betong beräknats till 19 kronor i stället för, såsom lärer vara behöfligt, 24 kronor pr m³ — formkostnaderna vore tydligtvis uteglömda —, vidare hade golv av kalksten beräknats till 7 kronor i stället för 10 kronor per m², betonvalv till 3 kronor 50 öre i stället för 4 kronor 50 öre per m² — inclusive formar — golv av isoleringsmassa med linoleummatta till 6 kronor i stället för minst 6 kronor 50 öre per m², järnbalkar till 15 öre per kg. med inläggning och strykning i stället för åtminstone 17 öre m. m.

På grund härav fann överintendentensämbetet sig böra hemställa om förhöjningar i de antagna omkostnadssummorna genom att utgå från högre enhetspriser pr m³ byggnad, varvid de flesta stegringarna av ämbetet ansetts böra beräknas till omkring 1 krona per m³. Härvid hade den ojämförligt största förhöjningen — 2 kronor 97 öre — lagts på ekonomibygnaden, som enligt beräkningarna belöper sig till 9 kronor 53 öre per m³ och av ämbetet beräknats till 12 kronor 50 öre, vilket pris i allt fall måste anses hava satts lågt. Att stegringen här blivit så stor, ansåg ämbetet bero på flera bidragande orsaker såsom för knappa mätningar, ett felnoterat pris, en uteglömd post samt ofullständig beräkning av översta bjälklaget. Såsom jämförelse erinrar ämbetet därom, att den förra året planerade ekonomibygnaden vid Stockholms hospital mätte 8,160 m³ och beräknades betinga en kostnad av 154,000 kronor, medan den här omhandlade ekonomibygnaden mäter 18,400 m³ och beräknas till blott 185,700 kronor.

För att vinna bekräftelse på det berättigade i de av ämbetet påstadda förhöjningarnas storlek hade överintendentensämbetet i några fall låtit insätta de erforderliga à-prisen i beräkningarna och därvid erfarit, att kostnaden för t. ex. paviljong I ökas med 3,850 kronor motsvarande 65 öre per m³ byggnad, och kostnaden för paviljong V med 11,100 kronor motsvarande 73 öre per m³. Resterande beloppen intill den av ämbetet såsom nödiga ansedda stegringen av 1 krona à 1 krona 3 öre per m³ motsvara tillskott å oförutsedda utgifter, vilka i genom-

snitt uppgå till endast cirka 2 % eller 49,265 kronor för samtliga byggnadsarbeten.

Den av ämbetet med stöd av det sålunda anförda föreslagna ökningen i den begärda anslagssumman blir, i runt tal, 180,000 kronor eller från 2,398,150 kronor till 2,578,150 kronor.

Utlåtande av
sakkunniga.

Med det av överintendentensämbetet föreslagna tillägget skulle anläggningskostnaden för hospitalet, fränsett ersättning till arrendatorn, alltså uppgå till 3,350,150 kronor eller 4,187 kronor för vårdplats. Då denna kostnad föreföll mig synnerligen hög och förslaget, med hänsyn till vad överintendentensämbetet anmärkt, syntes böra undergå ytterligare granskning, begärde och erhöll jag den 29 juni 1912 Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla sakkunniga för att tillse, huruvida byggnadskostnaderna för hospitalet kunde nedbringas, och utsåg jag ledamoten av Riksdagens andra kammare Knut Tengdahl, byggmästaren John Sjöquist och byggnadsingenjören Hjalmar Cederström att jämte medicinalstyrelsens arkitekt Ture Stenberg verkställa den ifrågasatta utredningen. Sedan arkitekten Stenberg begärt entledigande från sitt uppdrag, hava de sakkunniga den 28 februari 1913 till mig avgivit utlåtande i ärendet. De sakkunniga hava här verkställt en mycket detaljerad granskning av förslagens plan och kostnadsberäkningar. En mera fullständig redogörelse för de resultat, vartill de sakkunniga kommit, torde för närvarande icke påkallas, då själva planen, av anledning, som jag nedan skall nämna, icke för närvarande torde kunna definitivt fastställas. Resultatet av sin granskning hava de sakkunniga framlagt i en tabell, som torde få fogas som bilaga till detta protokoll. Under hänvisning till denna tabell sammanfatta de sakkunniga sitt uttalande sålunda. Av tabellen framgår, att kostnaden för etablissementet är i runt tal 400,000 kronor för lågt angiven av arkitekten Stenberg, detta oaktat de sakkunnigas beräkningar, vad beträffar 3 tjänstemannabostäder och 3 betjäningshus, äro gjorda efter i byggytan sammandragna ritningar samt 3:e våningen i manspaviljong V icke medtagits i kostnadsberäkningen. Plussumman är, nogare angivet, 404,435 kronor, varav dock 5,010 kronor komma på en av de sakkunniga förordad fördyring, nämligen påbyggnad av portvaktsstugan med en våning. Motvägande denna stora plussumma står en minussumma av 153,287 kronor, med avseende på vilken följande omständigheter spelat in:

1) före omräkningen hava 6 bostäder sammandragits i byggytan (av dessa förordas 3 att ytterligare sammandragas), varjämte 3:e våningen av manspaviljong V tänkts bort;

- 2) av en ny typ betjäningshus, 2 exemplar, har sammandragning förordats beträffande det ena exemplaret;
- 3) administrationshuset har förordats att sammandragas 100 m² i byggytan;
- 4) ekonomibyggnaden föreslås endast av samma storlek som i Västervik;
- 5) pumphus bortgår;
- 6) vattentorn blir billigare än angivits;
- 7) fyra uthusbyggnader kunna göras enklare och bliva därför billigare;
- 8) sammanbindningsgångar, större typ, göras mindre.
Om från hela plussumman	kronor 404,435: —
drages hela minussumman	» 153,287: —
återstår dock ett plus av	kronor 251,148: —

Sedan de sakkunniga genomgått kostnadsförslagen, hava de funnit att en del förenklingar kunna göras, och hava dessa värderats till 47,790 kronor. *)

Vidare hava de trott sig finna, att deras beräknare i några fall räknat något för högt. I samråd med honom och med leverantörer i trakten samt med anlåtande av erfarenhet från entreprenader i närheten hava de därför ansett sig kunna göra en del reduceringar i vissa à-priser ävensom kostnaderna för oförutsedda utgifter. Dessa reduceringar uppgå till sammanlagt 146,833 kronor 30 öre. Bägge dessa summor tillsammans utgöra 194,623 kronor 30 öre.

Om från den av de sakkunnigas beräknare först funna summan för hela etablissemnet	kronor 3,421,298: —
drages ovannämnda summa för förenklingar och nedsatta à-priser å vissa arbeten m. m.	» 194,623: 30
återstår en summa av kronor	3,226,674: 70

Slutligen omnämnes, att de sakkunniga under granskningen av det föreliggande projektet icke kunnat underlåta göra jämförelse, vad beträffar sjukpaviljongernas våningsantal, med förhållandena vid andra hospital, där de funnit — dels vid besök och dels vid studium av ritningar — att man lagt patienter av samma slag, som här skulle läggas i två våningar, i stället i tre. Helt naturligt skulle genom en vånings

*) De sakkunnigas beräknare har angivit, att om sjukhusgolv kan läggas på utfylld mark på det billigare sätt arkitekten Stenberg föreslagit — en fråga, som de sakkunniga lämna öppen — kan en ytterligare besparing därigenom göras av 22,941 kronor.

högre höjd å sjukpaviljongerna ett antal platser kunna byggas för jämförelsevis billigt pris. Härvid syftas icke så mycket på möjligheten att omplacera det nu i huvudsakligen tvåvåningsbyggnader inrymda patientantalet i trevåningsbyggnader, emedan detta möjligen kommer att medföra ökade personal- och andra driftkostnader, måhända fullt motsvarande besparingen i byggnadskostnader, utan fast mer möjligheten att genom påbyggnad av en våning erhålla plats för ett ökat antal patienter för en relativt låg kostnad för patient.

De sakkunniga framhålla emellertid, att en sådan anordning innebär en rubbning i det uppgjorda programmet för ifrågavarande anstalt och därför måste bedömas icke endast ur bygnadsteknisk utan även ur läkarvetenskaplig och administrativ synpunkt. Av denna anledning hava de icke ansett sig böra uppgöra något förslag i angivet syfte, men å andra sidan med hänsyn till det fortfarande högst betydande exspektantantalet och de mycket avsevärda krav, som blivande hospitalsbyggnader under alla omständigheter komma att ställa på statskassan, trott sig böra framföra denna synpunkt för den åtgärd, vartill den kunde föranleda.

Medicinalstyrelsen.

I anledning av nyssnämnda uttalande angående tillbyggnad till vissa tvåvåningspaviljonger med en tredje våning anmodade jag medicinalstyrelsen att avgiva yttrande. Därefter har medicinalstyrelsen i skrivelse den 4 april 1913 anfört följande.

Styrelsen erinrar till en början därom, att Kungl. Maj:t i enlighet med Riksdagens uttalande i skrivelse den 27 maj 1911 uppdragit åt styrelsen att uppgöra förslag till ett hospital å Sundby för 800 sinnessjuka. Detta antal sjukplatser har alltså varit bestämmande vid uppgörandet av det program, som legat till grund för ritningarna, även om en del ekonomilokaler tilltagits tillräckligt stora för framtida mindre utvidgningar.

Vad beträffar frågan om den lämpligaste beläggningssiffran å anstalter för sinnessjuka har styrelsen hänvisat till vad styrelsen därom anfört i sin berättelse angående undersökning av sinnessjuka och sinnesslöa den 8 december 1902. Styrelsen har däri (sid. 60 och följande) anfört, att denna fråga torde höra till de mest svårösta problemen inom den praktiska sinnessjukvården, såväl i principiellt hänseende som i varje särskilt fall. Från rent ekonomisk synpunkt hade utan tvivel de högre beläggningssiffrorna företrädet, så till vida som dessa givetvis tendera att nedbringa såväl anläggningskostnaderna för varje sjukplats som utgifterna för anstaltens administration och ekonomiska drift, beräknade efter varje å anstalten vårdad sjuk. Å andra sidan kunde

dock, om beläggningsciffran bleve alltför hög, anstaltens ändamål löpa fara att i väsentlig mån förfelas. Enligt medicinalstyrelsens mening, vilken även sanktionerats av Kungl. Maj:t genom förnyade nådiga stadgan angående sinnessjuka den 14 juni 1901, vore det nödvändigt, att ledningen av offentlig anstalt för sinnessjuka såväl med avseende på sjukvården som den ekonomiska administrationen förbleve samlad i en hand — överläkarens. På en alltför stor anstalt torde det under sådana omständigheter lätteligen kunna hända, att överläkaren, om han, såsom sig bör, ville i detalj öfvervaka anstaltens ekonomiska administration, under det utslitande arbetet härmed småningom glede ifrån ledningen av den egentliga sjukvården, eller ock — vilket torde ligga närmare till hands — under de oavlåtliga omsorger, som den egentliga sjukvården kräver, förlorado överblicken över de administrativa angelägenheterna. Då emellertid anstaltens ekonomiska drift medelbarligen vore av största betydelse för sjukvården, komme denna, om överläkarens krafter skulle svika i något av båda ovanberörda avseenden, att direkt eller indirekt bliva lidande och anstalten sålunda att icke på fullt tillfredsställande sätt fylla sin uppgift. Från denna synpunkt syntes det alltså önskvärt, att beläggningsciffran nedbringades så mycket, som med sparsamhetens krav kunde anses förenligt.

De hittills vunna erfarenheterna från rikets största anstalter, de vid Uppsala och Lund, syntes giva vid handen, att en beläggningsciffrå av 1,200 patienter vore väl stor. Vid framläggande av förslag till den då under byggnad varande asylen vid Restad hade medicinalstyrelsen därför förordnat en beläggning av 1,000 sinnessjuka. Av skäl, som ovan anförts, torde det dock vara önskligt, att ytterligare i någon mån nedbringa patientantalet vid de anstalter, som därefter kunde komma att anläggas, för så vidt detta kunde ske, utan att anläggningskostnaden, beräknad per sjukplats, stege till alltför stora summor.

För ett sådant önskemål talade även följande skäl. Erfarenheten hade visat, att anstalterna för sinnessjuka hava en naturlig tendens att tid efter annan utvidgas, till dess att de få ett sådant omfång, som de på platsen rådande förhållandena medgiva. Sådana partiella tillbyggnader torde i allmänhet ställa sig ekonomiskt gynnsamt samt äro även i annat hänseende fördelaktiga. Med sinnessjukvårdens fortgående utveckling mot allt mera humana och fria behandlingsmetoder, uppstode alltjämt krav på modernare lokala anordningar, kvav, vilka ofta icke kunde utan stora svårigheter och kostnader tillgodoses i redan befintliga byggnader, vilka småningom enligt sakens natur bleve för nyare

tidens fordringar allt mera oändamålsenliga. Under sådana förhållanden kunde en tillbyggnad av större eller mindre omfång vara en välkommen utväg och måhända ofta den enda utvägen att giva hela anstalten en mera tidsenlig prägel. Det torde från denna synpunkt vara klokt att vid nyanläggningar icke genast taga alla områdets resurser i anspråk, d. v. s. icke från början beräkna en maximal beläggningssiffra, vilken sedermera vid uppstående behov av tillbyggnad icke utan olägenhet kunde överskridas.

Vad medicinalstyrelsen sålunda, säger styrelsen nu, anført angående den lämpligaste beläggningssiffran å nyplanerade anstalter äger, enligt styrelsens uppfattning, allt fortfarande giltighet. Enligt styrelsens förslag har också Kungl. Maj:t och Riksdagen fastställt ett platsantal av omkring 800 för de nyuppförda hospitalen i Säters och Västervik. Det under byggnad varande hospitalet i Östersund är av särskilda skäl beräknadt endast för 560 sjuka.

Styrelsen erinrar vidare, att såväl Säters som Västerviks hospital för att tillfredsställa ett alldeles särskilt behov inom sinnessjukvården hava redan tillförts ett mindre antal nya platser, genom att Kopparbergs läns landsting och Kalmar läns båda landsting meddelats tillstånd att å respektive hospital uppföra paviljonger, vilka skola tagas i anspråk för samhällsvådliga män. Genom nådigt brev den 11 oktober 1912 har Södermanlands läns landsting berättigats att under vissa förutsättningar å Nyköpings hospital överlåta vården av en s. k. upptagningsanstalt å Nyköpings förra, invid hospitalet belägna lasarettsområde, intill dess att landstinget hunnit efter utverkande av Kungl. Maj:ts medgivande uppföra en dylik anstalt å Strängnäs hospitals område, vadan även här förslag redan föreligger om så stor ökning av antalet sjukplatser å detta hospital, att ytterligare åtgärder med platsökning till mål redan av detta skäl icke, åtminstone för det närvarande, kunna förordas.

Vad angår kommissionens nu föreliggande förslag att bereda ökat platsantal genom påbyggnad av de föreslagna paviljongerna II och III vid Strängnäs hospital har styrelsen vidare anført följande.

Dessa båda paviljonger äro avsedda för lugna kroniska respektive halvoroiliga kroniska sjuka, som kunna vårdas utan övervakning. För sådana sjuka upptager emellertid medicinalstyrelsens plan redan fullt tillräckligt antal platser. Skulle en tredje våning tillkomma, måste den i allt väsentligt inredas på samma sätt som de underliggande och den kan alltså icke inredas för vård av mera oroliga sjuka, vilkas vård för övrigt i denna våning skulle verka störande på underliggande avdelning.

Nämnda båda paviljonger utgöra var för sig en avdelning med matrum och diskkök i bottenvåningen och arbetssalar i våningen en trappa upp. Dessa avdelningar kunna icke utan vidare utvidgas med det antal sjuka, som föreslås förlagda i tredje våningen; därtill är, bland annat, matrummet i nedre våningen otillräckligt. Tillkomsten av ett antal sjuka 2 trappor upp skulle vidare vålla många svårigheter för såväl betjäningen som de sjuka. De senare måste 4 à 6 gånger om dagen passera trapporna i och för måltiderna och för utevistelsen å promenadgårdarna. Bland patienter av ifrågavarande kategorier finnas många oroliga, förslöade, skröpliga, fallandesotsjuka o. s. v., men betjäningen räcker icke till att taga hand om varje särskild patient. I regel måste passagen ordnas så, att en skötare står vid utgångsdörren från avdelningen, en annan vid dörren till matsal eller promenadgård; patienterna äro alltså i trapporna väsentligen hänvisade att reda sig själva och äro utsatta för att falla, bliva ikullknuffade av varandra samt därtill undandragna betjäningens uppsikt. Hissanordningar för patienttrafik skulle ställa sig dyra och i allt fall bliva otillräckliga, varjämte det torde vara förenat med allt för stor risk att befordra sinnessjuka med sådana. Vidare är att märka att sjukvården i en avdelning fördelad på 3 våningar i viss mån försvåras därigenom, att betjäning, som om dagen är sysselsatt i sovvåningarna, bliver alldeles avskuren från att kunna giva en tillfällig handräckning i daglokalerna, där en sådan ofta är av nöden.

Ej heller låter det sig med fördel göra att aptera tredje våningen till en självständig avdelning med matsal och daglokaler. Förutom det att ovannämnda svårigheter för patienternas transport i trapporna för utevistelse å promenadgårdarna kvarstå, bleve det då nödvändigt att transportera mat och övriga förnödenhetsartiklar 2 trappor upp.

De paviljonger vid rikets hospital, som äro uppförda i mer än 2 våningar, äro i allmänhet så inredda, att dag- och matlokaler äro förlagda i bottenvåningen, under det att våningarna en och flera trappor upp tagas i anspråk uteslutande för sovrum. De sjukas transport i trapporna behöver med denna anordning icke ske mer än en gång om dygnet.

Ökning av patientantalet skulle därför kräva fullständig omarbetning av ritningarna.

Slutligen har medicinalstyrelsen framhållit, att en påbyggnad, på sätt kommissionen föreslagit, skulle avsevärt rubba själva planläggningen för anstalten i dess helhet. Därvid har man nödvändigtvis

måst taga till utgångspunkt en bestämd relation mellan de olika patientkategoriernas platsbehov, och på 800 sängar har man icke ansett, att ett större antal platser bort beräknas för kroniska lugna och halvroliga än som skett. En ökning av just detta antal skulle emellertid bliva en nära nog nödvändig följd av en dylik påbyggnad, enär man — som förut framhållits — vore hänvisad att göra den nya översta våningen lika de underliggande och anpassa den för väsentligen samma art av sjukvård. En påbyggnad av paviljongerna II och III nödvändiggör slutligen, att den byggnad, som förenar dessa paviljonger, även måste ökas med en våning, vilket återigen skulle medföra byggnadstekniska svårigheter och ytterligare förryckningar av planen.

Medicinalstyrelsen anser sig alltså icke kunna förorda en ökning av platsantalet genom uppförande av en 3:dje våning å paviljongerna II och III.

Departements-
chefen.

Den av de sakkunniga framförda tanken på tillbyggnad till vissa paviljonger sammanhänger nära med en fråga av större räckvidd, den om det lämpliga patientantalet vid hospitalen. Jag ber därför att först få något redogöra för detta spörsmål, innan jag övergår till den närmast aktuella frågan om våningsantalet av vissa paviljonger vid hospitalet vid Sundby.

Problemet om den lämpligaste beläggningssiffran å sinnessjukanstalter behandlades, såsom medicinalstyrelsen erinrat, i dess utlåtande av den 8 december 1902. De svårigheter i följd av ett alltför högt patientantal, som då anfördes och nu av medicinalstyrelsen ånyo framhållits, äro mig ingalunda främmande. Det är klart, att de stora anstalterna erbjuda vissa olägenheter i avseende å administration och sjukvård; möjligen kunna dessa dock minskas, ifall Kungl. Maj:ts förut framlagda förslag om förbättring av hospitalsläkarnas löner vinner bifall, då därigenom torde komma att vinnas, att de beräknade läkarplatserna i verkligheten bliva besatta och icke, såsom nu är fallet, vid åtskilliga anstalter stå tomma eller allenast uppehållas på förordnande. Jag kan i allt fall knappast föreställa mig, att svårigheterna ej låta sig övervinnas, särskilt som jag har mig bekant, att utomlands betydligt större anstalter nyligen inrättats, en av de senast anlagda t. o. m. med över 2,000 patienter. Hur administrationen där ordnats, känner jag ej närmare. Det är dock möjligt, att ledningen fördelats på flera händer. Vad man velat vinna med anstaltens stora omfång är att nedbringa kostnaderna för driften genom att låta anstalten i största möjliga ut-

sträckning själv sörja för sina behov, samtidigt som man skaffar möjlighet till en mera mångsidig sysselsättning för de sjuka. Tilläventyrs kräver denna fråga för vårt vidkommande en mera ingående undersökning; detta så mycket mera som hospitalens anläggnings- och driftkostnader hos oss som bekant starkt vuxit. Beträffande de förra kostnadernas så gott som kontinuerliga stegring åberopar jag de av mig här ovan å sidorna 11 och 12 meddelade siffrorna. I fråga om driftkostnaderna hänvisar jag till följande tabell för åren 1901 och senaste femårsperiod.

	Totalkostnad.	Medelkostnad för	
		varje person för dag.	varje person för år.
1901	2,335,658.46	1.34	488.74
1906	3,128,401.42	1.46	531.86
1907	3,475,152.48	1.49	542.57
1908	3,942,500.83	1.62	593.30
1909	4,026,612.02	1.58	576.88
1910	4,439,062.13	1.60	584.85

Även denna tabell visar en oavbruten tillväxt av de absoluta och nästan oavbruten tillväxt av de relativa kostnadssiffrorna:

Av intresse i detta sammanhang torde även vara följande:

**Sammanställning av utgifter från offentliga, självständiga anstalter för sinnes-
sjuka angående antalet sjukplatser, medeltal vårdade i de olika
betalningsklasserna och totalkostnaden år 1910.**

A n s t a l t.	Antal sjukplatser vid årets slut			Medeltal vårdade för dag					Totalkostnaden för sjukvården		
	å statens anstalter		å landstings resp. stadsanstalt	å statens anstalter				å landstings resp. stadsanstalt.	Totalkostnad ¹⁾	Medelkostnad för varje person för dag	Medelkostnad för varje person för år
	I klass	allm. klass		I klass	II klass	III klass	utan avgift				
								kr.	kr.	kr.	
Stockholms hospital	20	235	—	24	75	138	15	—	225,361.51	2.45	894.29
Uppsala "	30	392	24	31	49	303	33	23	685,071.62	1.49	544.98
" asyl	—	818	—	—	63	718	36	—			
Nyköpings hospital	—	186	—	—	5	157	13	—	120,546.39	1.88	687.47
Vadstena hospital och asyl	26	774	—	27	69	675	27	—	375,440.15	1.29	470.70
Vaxjö "	10	240	40	11	26	219	8	38	284,929.67	1.93	705.30
" " krim.-avd.	—	100	—	—	10	—	92	—			
" " Korsberga-kolonien	—	—	—	—	9	103	—	—			
Visby hospital	—	62	—	—	7	52	7	—	46,486.43	1.95	710.18
Lunds "	30	328	28	30	40	267	18	26	620,245.05	1.40	511.21
" asyl	—	836	—	—	67	738	28	—			
Malmö "	—	124	—	—	19	98	6	—	73,351.31	1.55	564.24
Göteborgs hospital	50	242	75	—	42	172	15	69	214,068.65	1.96	714.05
Vänersborgs hospital och asyl	—	1,050	30	—	81	929	29	23	505,510.97	1.30	476.15
Kristinehamns hospital	—	748	20	—	75	642	19	19	424,323.21	1.54	562.34
Härnösands "	—	245	24	—	22	211	15	24	161,187.05	1.62	592.26
Piteå hospital och asyl	—	370	—	—	14	331	13	—	248,088.85	1.90	691.68
Sjukhuset vid Långbro	—	—	640	—	—	—	—	399	373,291.65	2.56	935.10
Upptagningsanstalten vid Ulvsunda ..	—	—	27	—	—	—	—	26	26,627.16	2.75	1,006.65
" i Nyköping	—	—	20	—	—	—	—	19	13,779.12	1.95	711.75
" i Falkenberg	—	—	22	—	—	—	—	24	²⁾	2.10	806.50
Summa	166	6,750	950	123	673	5,753	374	690	³⁾ 4,439,062.13	³⁾ 1.60	³⁾ 584.85
		6,916				6,923					

¹⁾ Beräknad, vad beträffar statshospitalen, genom avdrag från hela utgiftssumman av utgifter för underhåll och förbättring av byggnader och gårdar och för utskylder samt inkomsterna av trädgård och jordbruk eller annan dylik hantering. ²⁾ Särskild uppgift härutinnan kan ej lämnas, då upptagningsanstalten är förenad med länets sjukstuga. ³⁾ Motsvarande kostnader för statshospitalen äro 4,025,364.20 kr., 1.54 kr. resp. 563.52 kr.

Oaktat de växlingar i kostnaderna, som föranledas av olika dyrhetsförhållanden på de skilda orterna samt klassfördelningen på respektive anstalter, synes mig denna tablå bestyrka medicinalstyrelsens uppgift att driftkostnaderna sjunka med patientantalets stegring.

Då jag slutligen nämner, att statens kostnader för sinnessjukvården enligt den för år 1914 föreslagna riksstaten uppgå till 4,885,300 kronor samt att åtminstone ännu en anstaltsbyggnad är att vänta inom de närmaste åren, synas mig de ekonomiska skälen tala för att frågan om större patientantal vid hospitalen ånyo mera ingående undersökes.

Därtill kommer också den synpunkten, att behovet av vårdplatser ej ens är fyllt efter tillkomsten av nyssnämnda planerade anstalt, och att således ett rent humanitärt krav skulle genom ökning av platsantalet tillgodoses. Jag finner också ett visst stöd härför i Riksdagens år 1911 gjorda uttalande att med hänsyn till det synnerligen trängande behovet av hospitalsvård och den proportionsvis mindre kostnaden för hospital med större antal patienter det kunde starkt ifrågasättas, om icke betydlig utvidgning av byggnadsplanen borde vidtagas.

Beträffande särskilt möjligheten att utvidga hospitalet vid Sundby genom att påbygga vissa tvåvåningspaviljonger med en tredje våning har medicinalstyrelsen framhållit, att därigenom den uppgjorda planläggningen av anstalten skulle förryckas. Detta inser jag till fullo, likasom jag finner det alldeles naturligt, att styrelsen uppgjorde planen för det patientantal, som styrelsen antagit skulle bli det definitiva för anstalten. Att i övrigt vissa olägenheter eller åtminstone minskad bekvämlighet för betjäningen och de sjuka kunna följa av förläggningen i tre våningar i stället för två, synes mig ej vara av avgörande betydelse, då ju trevåningssystemet tillämpas i Vänersborg, så vitt jag vet, utan större svårighet. Jag vill emellertid ingalunda förtiga, att vid den här ovan av mig åsyftade tyska anstalten patientantalet per paviljong icke överstiger det vid Sundby planerade, men då här av de sakkunniga givits ett uppslag att nedbringa anläggningskostnaderna, torde detta ej utan vidare böra avvisas.

Jag anser således att möjligheten att påbygga tvåvåningspaviljongerna med en tredje våning bör mera ingående undersökas än hittills kunnat ske, för att man efter sålunda vunnen utredning må kunna väga mot varandra de ekonomiska fördelarna och de eventuella olägenheterna.

I ett avseende har detta förslag en verkan, som ej är avsedd eller önskvärd, den definitiva planen för anstalten kan ej för närvarande fastställas.

Emellertid erinrar jag, att de sakkunniga, utom nyssnämnda uttalande, i sitt utlåtande framställt förslag att genom sammandragning av vissa byggnader minska de av dem beräknade kostnaderna utan ändring av patientantalet. Även om man skulle stanna vid sistnämnda förslag, måste detta bli föremål för yttranden av medicinalstyrelsen och överintendentsämbetet, yttranden som uppenbarligen också taga sin tid.

Skulle det därför anses nödvändigt, att ärendet föreläge i definitivt utrett skick, innan detsamma framlades för Riksdagen, är det tämligen visst, att hela frågan bleve uppskjuten på ytterligare ett år. Då detta under det starka behov av vårdplatser, som för närvarande gör sig gällande, icke bör ske utan mycket trängande skäl, har jag för min del ansett mig kunna föreslå, att anslag redan nu för ändamålet begäres av Riksdagen samt att till Kungl. Maj:ts prövning överlämnas att fastställa den definitiva planen för anstalten, i den mån densamma icke påverkar anslagssumman. Befinnes utredningen däremot giva möjlighet till en utvidning av anstalten, vilken givetvis måste medföra en ökad totalkostnad, måste framställning i ämnet göras hos nästa riksdag. Genom det av mig sålunda föreslagna tillvägagångssättet kan emellertid ett år vinnas i byggnadstid. Man kan redan 1914 påbörja väganläggningar och andra anstalter, som lämpligen böra utföras före det egentliga byggnadsarbetet och vilka ej bero av paviljongernas storlek.

Beträffande det anslagsbelopp för hospitalsbyggnaden, som nu synes böra begäras, torde detta kunna sättas till den av de sakkunniga beräknade kostnadssumman 3,226,674 kronor 70 öre, vilket belopp medicinalstyrelsen i sitt nyssnämnda utlåtande ansett vara tillräckligt.

Ersättning
i anledning
av boställets
avstående.

Förutom själva byggnadsanslaget måste visst belopp beräknas för ersättning till vederbörande rättsägare, då biskopsbostället Sundby tages i anspråk för hospitalsbyggnaden.

På sätt i propositionen nr 144 vid 1911 års riksdag omförmälts, har kammarkollegium meddelat, att ifrågavarande boställe, som i senast fastställda jordebok för Strängnäs socken och Åkers härad upptages bland kronoegendomar under allmän disposition såsom Sundby nr 1 om 2 mantal, i äldre jordeböcker och andra kronans handlingar redovisas såsom »biskopssäte till Strängnäs sedan urminnes tider»; att enligt nådiga brevet den 2 november 1877 angående lönereglering för biskopen i Strängnäs stift biskopen ägde innehava såsom boställe ej mindre hus med trädgård och park i Strängnäs stad än även dels nu ifrågavarande två mantal Sundby nr 1, dels ock två vretar vid Långberget samt ängen Biskopskroken, vilken sistnämnda lägenhet skulle i författningsenlig ordning utarrenderas; att genom nådigt brev den 28 maj 1897 med-

givits, att omförmälda boställe Sundby nr 1 finge utarrenderas på tjugu års tid från den 1 maj 1899 enligt de i nådiga breven den 12 november 1858 och den 11 juli 1862 angående utarrendering av prästerskapet anslagen jord stadgade grunder; att enligt nådigt brev den 27 juli 1900 medgivits expropriation från biskopsbostället av visst område för färjnrättningen vid Strängnäs, vilken avsöndring införts i jordavsöndringsförteckningen under benämning Färjstaden nr 1; samt att enligt nådigt brev den 7 september 1906 från bostället för en tid av femtio år från och med den 1 maj 1906 för visst ändamål upplåtits två jordområden om tillhopa 6 har.

Uti ett i samma proposition åberopat yttrande har boställshavaren, biskopen U. L. Ullman, under erinran att han, enligt den för honom utfärdade fullmakten, äger att under sin tjänstetid såsom biskop uppbära inkomsten av Sundby boställe, förklarat sig icke hava något att invända mot, att detsamma bleve statsegendom på de villkor och mot den ersättning, som i lagstadgad ordning kunna bliva vederbörligen bestämda. Biskop Ullman har härvid endast hemställt, att de — mestadels alldeles obemedlade — personer, som på grund av enskild tillåtelse av honom och hans företrädare under årens lopp uppfört åt sig boningslägenheter m. m. på Sundby mark, dock utan någon som helst avgift för byggnadstomterna till biskopen, måtte, därest sådant kunde ske, tillåtas att jämväl under de nya förhållandena få bo kvar under sin livstid eller tills de frivilligt flyttade bort från den plats, där de nu bodde.

Domkapitlet i Strängnäs har uti sitt yttrande förklarat sig icke hava något att erinra mot boställets försäljning för ifrågavarande ändamål mot den ersättning, som kunde bliva i vederbörlig ordning bestämd.

Kungl. Maj:ts befallningshavande i Södermanlands län, som förklarat sig till fullo dela medicinalstyrelsens uppfattning om lämpligheten av den föreslagna platsen, har hemställt, att Kungl. Maj:t måtte förordna, att bostället skall för det avsedda ändamålet av boställshavaren avstås, att de ersättningsbelopp, som i anledning därav tillkomma vederbörande rättsägare, skola bestämmas i den ordning, som stadgas i förordningen angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov den 14 april 1866, samt att det belopp, som bestämmas som lösen för bostället, skall erläggas till domkapitlet i Strängnäs med åläggande för domkapitlet att, efter vederbörandes hörande, underställa Kungl. Maj:ts prövning och avgörande frågan om dispositionen av lösenbeloppet och dess avkastning.

Kammarkollegium biträdde vad Kungl. Maj:ts befallningshavande i ärendet hemställt.

I skrivelse den 3 januari 1912 har sedermera medicinalstyrelsen hemställt, att åtgärder måtte vidtagas för träffande av överenskommelse med nuvarande arrendatorn av bostället om frånträdande av arrendet den 1 maj året näst efter det, då medel anvisats för uppförande av hospital å nämnda boställe.

Häröver har Kungl. Maj:ts befallningshavande i Södermanlands län anbefallts avgiva utlåtande, varefter Kungl. Maj:ts befallningshavande inhämtat yttranden i ärendet av boställets nuvarande arrendator Knut Husberg samt kronofogden i orten.

Därvid har Husberg förmått sig antaga såväl en av t. f. domänintendenten E. A. Lindblad och förre arrendatorn Karl Sternberg godkänd avträdessumma av 500 kronor för varje återstående arrendeår som ock en av bemälda personer jämväl till antagande godkänd lösesumma av 5,900 kronor för de vid bostället befintliga, arrendatorn tillhöriga hus och vattenledningar. För förbättringar, täckdikning och fältläggning med mera har Husberg förklarat sig åtnöjas med 1,250 kronor, oavsett det arbete och de kostnader, han därå ytterligare nedlagt eller nedlade. Som vid tillträdet av arrendet allt stråfoder lösts, borde vid avträdet möjligen överblivet sådant antingen lösas efter markgång eller av Husberg få fritt disponeras. Jämväl trädesbruk, höstutsäde, frösädd och höstplöjning hade vid tillträdet blivit löst; och vore Husberg enligt arrendekontraktet berättigad till ersättning därför, vilket också fordrades. Dessutom förbehölle han sig att fritagas från utgivande av husröteersättniug. Därest dessa villkor antoges, vore Husberg villig att efter nio månaders förutgången uppsägning avträda arrendet den 1 maj året näst efter det, då medel anvisats för uppförande av hospital å bostället.

Kronofogden har — under framhållande att de av Husberg uppställda villkoren, med undantag av det beträffande uppsägningstiden, vore desamma, som av hans företrädare fordrats och vilka, enligt vad medicinalstyrelsens skrivelse gäve vid handen, syntes hava utom i fråga om den av Sternberg fordrade uppsägningstiden ansetts antagliga — förklarat sig icke hava något att erinra mot nu ifrågavarande villkor. Tillika överlämnade kronofogden en av arrendatorn upprättad förteckning över de å bostället befintliga, andra personer tillhöriga bostadslägenheter med uppgift jämväl av namnen å dessa personer.

Med överlämnande av medicinalstyrelsens skrivelse samt omfördälda två yttranden jämte bilaga, har Kungl. Maj:ts befallningshavande

i utlåtande av den 22 mars 1912 förmält sig anse, att åtgärder i det av medicinalstyrelsen angivna syfte borde vidtagas, att de av Husberg uppställda villkoren vore antagliga samt att det vore rättvist och billigt, att de ifrågakomna lägenhetsinnehavarna bleve vid sina lägenheter bibehållna.

Efter härå erhållen remiss den 4 april 1912 har kammarkollegium ansett sig böra i ärendet höra boställshavaren, biskopen U. L. Ullman, domkapitlet i Strängnäs och t. f. domänintendenten Lindblad, av vilka biskopen, med instämmande av domkapitlet, uttalat den åsikt, att, därest det av Husberg uppställda villkoret om befrielse från skyldighet att utgöra husröteersättning komme att bifallas, den nybyggnads- och husröteersättning, som eljest skulle åligga arrendatorn, borde i laga ordning, möjligen i sammanhang med den blivande expropriationen av bostället, bestämmas, med rätt för boställshavaren att få detta belopp inräknat i de expropriationsmedel, av vilka han borde erhålla avkastningen. I övrigt hade biskopen icke något att erinra mot den gjorda framställningen.

T. f. domänintendenten har anfört, bland annat, följande. De av nuvarande arrendatorn uppställda villkoren för arrendets frånträdande funne han antagliga och vad särskilt anginge det från arrendatorns sida gjorda förbehållet om fritagande från utgivande av husröteersättning kunde detsamma finnas berättigat, om, såsom arrendatorn uppgivit, men t. f. domänintendenten ej haft tillfälle kontrollera, det väsentliga och mest kostsamma av ådömda reparationer redan av honom utförts. Till följd därav kunde t. f. domänintendenten ej förstå, än mindre tillstyrka boställshavarens krav beträffande nybyggnads- och husröteersättning.

Kammarkollegium har i utlåtande av den 10 april 1913 anfört, att, då kammarkollegium fortfarande är av den mening, att den ersättning, som kan finnas böra tillkomma arrendatorn av ifrågavarande boställe för frånträdandet av arrendet från den tidpunkt, då bostället av Kungl. Maj:t finnes böra tagas i anspråk för hospitalsbyggnaden och till slutet av nu löpande arrendeperiod, lämpligen bör bestämmas i den ordning, som i kungl. förordningen den 14 april 1866 stadgas, finner sig kollegium — som anser det billigt, att vid boställets upplåtande för hospitalsväsendets räkning de av ifrågakomna lägenhetsinnehavare å bostället, med avseende å vilka bestämmelser därutinnan icke redan må finnas meddelade, tills vidare, så länge sådant från hospitalets sida ej möter hinder, bibehållas vid sina lägenheter — icke kunna till bifall förorda medicinalstyrelsens ifrågavarande framställning.

Då Sundby boställe för närvarande är anslaget på lön åt biskopen i Strängnäs stift och utarrenderat till den 1 maj 1919, måste ersättning lämnas, för det bostället tages i anspråk för hospitalväsendets räkning. Nämnda ersättning torde böra bestämmas av sådan nämnd, som omförmäles i förordningen angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov den 14 april 1866. Då bostället är taxeringsvärderat till 60,000 kronor och ersättningen till arrendatorn icke lär komma att överstiga 10,000 kronor, torde kostnaden för boställets förvärvande för ifrågavarande ändamål komma att uppgå till omkring 75,000 kronor.

Hela det för hospitalsanläggningen erforderliga anslaget synes därför kunna beräknas till 3,300,000 kronor.

Slutligen ber jag att få framhålla, att jag i likhet med kammarkollegium finner det billigt, att omförmälda lägenhetsinnehavare, till antalet 5, må tills vidare, så länge hinder från hospitalets sida ej möter, bibehållas vid sina lägenheter.

För år 1914 bör i enlighet med medicinalstyrelsens förslag och vad som i årets statsverksproposition för ändamålet beräknats begäras ett anslag av 150,000 kronor.

På grund av vad jag sålunda anfört hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå Riksdagen

att för uppförande av en statens anstalt för sinnessjuka å biskopsbostället Sundby nr 1 om 2 mantal i Strängnäs socken och Åkers härad av Södermanlands län samt gäldande av de ersättningsbelopp, som i anledning av boställets avstående böra utgå till vederbörande rättsägare, bevilja ett belopp av 3,300,000 kronor samt därav på extra stat för år 1914 anslå 150,000 kronor.

Vad föredragande departementschefen sålunda hemställt, däri statsrådets övriga ledamöter instämde, behagade Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten bifalla; och skulle nådig proposition till Riksdagen avlätas af den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Carl G. Edman.

Bilaga.

Resultatet av omräkningen (beträffande sex bostadshus efter ändrade ritningar) och de sakkunnigas slutliga förslagssumma.

Byggnad eller arbete.	P l u s			M i n u s			S l u t s u m m a	
	I ren byggnads-kostnad.	I annat.	Summa.	I ren byggnads-kostnad.	I annat.	Summa.	Förutvarande.	Den nya.
Paviljong Män I	17,000	—	17,000	—	—	—	101,975	118,975
» II—III ...	36,000	—	36,000	—	—	—	360,875	396,875
» IV	17,000	—	17,000	—	—	—	149,575	166,575
» V.....	22,000	—	¹⁾ 22,000	—	—	—	248,516	270,516
» VI	2,700	—	2,700	—	—	—	60,025	62,725
Kvinnor I	17,000	—	17,000	—	—	—	101,175	118,175
» II—III	47,000	—	47,000	—	—	—	348,275	395,275
» IV.....	17,000	—	17,000	—	—	—	148,775	165,775
» V	47,500	—	47,500	—	—	—	248,416	295,916
» VI.....	7,900	—	7,900	—	—	—	46,225	54,125
Administrationshuset	24,500	—	24,500	13,000	²⁾ 350	13,350	123,475	134,625
Samlingshuset	5,000	—	5,000	—	—	—	42,614	47,614
Ekonomibyggnaden, med apparater	79,600	—	79,600	84,567	—	84,567	{ 204,850 77,000	{ 199,888 77,000
Ångpannebyggnaden	11,500	—	11,500	—	—	—	73,245	84,745
Bageribyggnaden	19,500	—	³⁾ 19,500	—	—	—	38,500	58,000
Verkstadsbyggnaden	5,400	—	5,400	—	—	—	21,953	27,353
Vattenverket: Filter ⁴⁾	—	—	—	—	—	—	18,000	18,000
Pumphus	—	—	—	7,000	⁵⁾ 1,100	8,100	8,100	—
Pump och motorer ⁶⁾	—	—	—	—	—	—	11,000	11,000
Reservoar m. torn.....	—	—	—	3,100	—	3,100	25,000	21,900
Överläkarebostaden	—	—	—	⁷⁾ 4,000 ⁸⁾ 3,000	⁹⁾ 370	7,370	51,850	44,480
Hospitalsläkare- o. sysslo-mansbostäderna	4,600	1,025 ¹⁰⁾	5,625	¹¹⁾ 13,600	¹²⁾ 500	14,100	61,625	53,150
3 bostadshus för betjäning	—	—	—	¹³⁾ 6,000	} ¹⁵⁾ 400 ¹⁶⁾ 450	} 10,650	116,100	110,650
2 bostadshus (för yttre be-tjäning).....	5,200	—	5,200	¹⁴⁾ 3,800				
4 uthusbyggnader för be-tjäning	—	—	—	2,400				

Byggnad eller arbete.	P l u s			M i n u s			S l u t s u m m a	
	I ren byggnads-kostnad.	I annat.	Summa.	I ren byggnads-kostnad.	I annat.	Summa.	Förutvarande.	Den nya.
Portvaktsstugan ¹⁷⁾	4,850	¹⁸⁾ 160	5,010	—	—	—	9,504	14,514
Sammanbindningsgångar	12,000	—	12,000	8,800	—	8,800	66,000	69,200
Stängsel och planeringar för promenadgårdarna, soltält, kolgård, vedskjul ¹⁹⁾	—	—	—	—	—	—	40,400	40,400
Vägar och brygga ²⁰⁾	—	—	—	—	—	—	40,000	40,000
Ospecificerat ²¹⁾	—	—	—	—	²²⁾ 850	850	323.100	322,250
Summa enligt arkitekten Stenberg och experter ..	—	—	—	—	—	—	3,170.150	—
Överintendentsämbetets tillägg	—	—	—	—	—	—	180.000	—
Summa summarum enligt överintendentämbetet ...	—	—	—	—	—	—	3,350,150	—
Summa enligt den av civildepartementets biträden anlitade beräknaren och vissa av dem föreslagna besparingar	403,250	1,185	404,435	149,267	4,020	153,287	—	3,421,298
				= + 251,148				
Ytterligare besparingar: förenklingar							47,790:—	
nedsatta a-priser och minskade »oförutsedda utgifter»							146,833: 30	194,623: 30

Av civildepartementets biträden slutligt föreslagen summa 3,226,674: 70

Anmärkningar.

- 1) Om 3:e våningen bygges (men ej inredes) tillkommer ytterligare 12,000. Förordas icke.
- 2) För värme. För vatten och avlopp och elektrisk belysning ej inhämtats uppgifter.
- 3) Bakugnarna uteglömda. Beräknas till 10,500
- 4) Ej omräknat.
- 5) Se vidare under ospecificerat.
- 6) Ej omräknade.
- 7) Ändrad ritning.
- 8) Ytterligare minskad yta.
- 9) Minskad kostnad för elektricitet 70 kronor, för värmeledning 300 kronor (minimisiffror).
- 10) Elektriciteten utelämnad för en av de två lika villorna.
- 11) Ytterligare minskad yta.
- 12) 200 kronor för värme, 50 kronor för belysning för vardera villan.
- 13) Beräknad efter ändrad ritning.
- 14) Minskning med 25 m² byggyta på det ena av två lika hus, ny typ.
- 15) Vatten och avlopp räknade för 6 vårdarbostäder i stället för 5.
- 16) Elektricitet räknad på samma sätt.
- 17) Påbyggd.
- 18) Elektrisk belysning 100 kronor, vatten och avlopp 60 kronor.
- 19) Lika i omräkningen.
- 20) Ej omräknade.
- 21) Tillhör preliminära förslag på elektricitet, värme och vatten samt avlopp.
- 22) Vinsten på pumphusets borttagande utöver angivna totalkostnad (beroende på borttagandet av kraftledning till och belysning av huset).